

MITÄ VÄLIÄ SUKUPOLELLA?

IDEOITA JA AJATUKSIA TASA-ARVOSTA
KESKUSTELEMISEEN YLÄKOULUSSA

ESIPUHE

Hyvä opettaja,

Sukupuoli on moninainen asia. Jokainen meistä kokee sukupuolensa omalla tavallaan. Sukupuoleen liittyvän hyväksynnän tai syrjinnän kokemus on merkittävä osa ihmisen identiteettiä läpi elämän. Sukupuolisuus ja siihen liittyvä keskustelu koskettaa meitä jokaista - halusimme tai emme. Sukupuoleen liittyviä ääneen lausumattomia käsityksiä ja asenteita on tärkeää avata.

Suuri osa ihmisistä kokee olevansa joko naisia tai miehiä. Osa kokee olevansa molempia ja osan kokemus ei mahdu näihin kahteen kategoriaan ollenkaan. Jotkut kokevat olevansa sukupuoleettomia. Kaikki nämä kokemukset ovat yhtä "oikeita". Tämän oppimateriaalin tarkoituksena on tukea sukupuolen moninaisuuden ymmärtämistä ja hyväksymistä. Materiaalissa puhutaan naisista ja miehistä, mutta toivomme koulujen huomioivan koko sukupuolten kirjon asioista keskusteltaessa. Materiaalin tarkoitus on saada nuoret pohtimaan, onko sukupuolella väliä omasta ja yhteiskunnan näkökulmasta, sekä kannustaa jokaista olemaan rohkeasti oma itsensä ennakkokäsityksistä tai -rooleista huolimatta.

Oppimateriaalin avulla voit toteuttaa opetus suunnitelman laaja-alaisen osaamisen vuosiluokkien 7-9 tavoitteita (erityisesti Ajattelu ja oppimaan oppiminen L1), edistää koulunne tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien toteutumista sekä saada ideoita monialaisen aihekokonaisuuden rakentamiseen. Materiaali koostuu tiedollisesta ja toiminnallisesta sisällöstä, josta voit koota oppilaillesi soveltuvan kokonaisuuden sekä saada työkaluja ja ideoita monimuotoiseen tasa-arvokeskusteluun nuorten kanssa.

ISOT-hankkeen yhtenä tärkeimmistä tavoitteista on kannustaa oppilaita olemaan oma itsensä juuri sellaisena kuin kukin on. Meillä jokaisella tulee olla samat mahdollisuudet ja avoimet vaihtoehdot sukupuolesta riippumatta. Luotamme hyvän, ilon ja kannustamisen voimaan ja toivomme teidänkin käsittelevän aihetta koulussa niiden kautta.

Terveisin
ISOT-hankkeen väki ja Jyväskylän yliopiston tutkijatiimi

SISÄLLYSLUETTELO

Esipuhe.....	1
Työskentelyyn virittäytyminen: Miten mielipide muodostuu?.....	2
Aiheeseen syventyminen: Omat kokemukset ja arkipäivän havainnointi.....	3
Yhteiskunta ja sen rakenteiden tarkastelu.....	3
Sukupuolisidonnaisuuksien tarkastelu.....	5
Keskustelua feminismistä.....	6
Kirjoitelman aihe.....	7
Kuvataidetehtäviä.....	7
Linkkejä ja luettavaa.....	14

Tämä oppimateriaali on toteutettu osana valtakunnallista ISOT - Itsenä olemisen tärkeydestä - tasa-arvotyö Suomen yläkoululaisten kanssa 2017 -hanketta, jonka ensisijaisena kohderyhmänä ovat olleet kaikki Suomen yhdeksäsluokkalaiset. Hankkeen tavoitteena on ollut tukea nuoria toimimaan aktiivisina, suvaitsevina kansalaisina itsensä ja muut hyväksyen sekä synnyttää monimuotoista ja -äänistä keskustelua tasa-arvosta sekä ihmisen oikeudesta olla ja toimia omana itsenään.

ISOT-hankkeen neljä osaa:

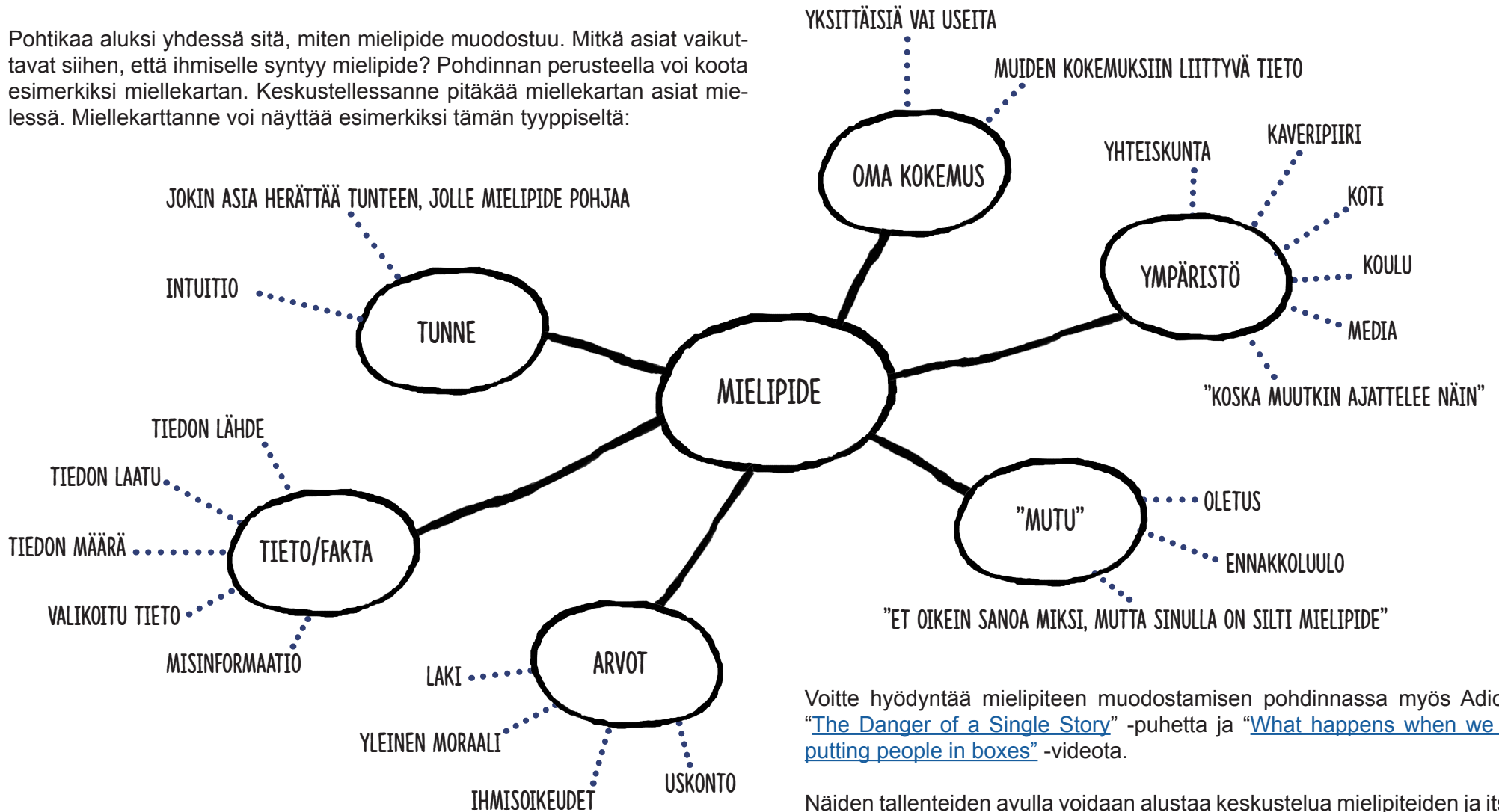
- 1) Chimamanda Ngozi Adichien *Meidän kaikkien pitäisi olla feministejä* -kirja jaettiin jokaiselle maamme yhdeksäsluokkalaiselle.
- 2) Oppimateriaali opettajille - tasa-arvoteman ja kirjan käsittelyn ja keskustelun tueksi sähköisen oppimateriaalin, joka on suunnattu 7.-9.-luokkalaisille.
- 3) Interaktiivinen Suuri tasa-arvon juhla -nettilähetys 8.3.2017 Tampere-talosta
- 4) Valtakunnallinen kirjoituskatselmus 9. luokkalaisille nuorten äänen esiin tuomiseksi

Lisätietoa hankkeesta löydät sitä koordinoineen Kulttuurikeskus PiiPoon nettisivuilta.

TYÖSKENTELYYN VIRITTÄYTYMINEN

MITEN MIELIPIDE MUODOSTUU?

Pohtikaa aluksi yhdessä sitä, miten mielipide muodostuu. Mitkä asiat vaikuttavat siihen, että ihmiselle syntyy mielipide? Pohdinnan perusteella voi koota esimerkiksi miellekartan. Keskustellessanne pitäkää miellekartan asiat mielessä. Miellekarttanne voi näyttää esimerkiksi tämän tyyppiseltä:

Voitte hyödyntää mielipiteen muodostamisen pohdinnassa myös Adichien ["The Danger of a Single Story"](#) -puhetta ja ["What happens when we stop putting people in boxes"](#) -videota.

Näiden tallenteiden avulla voidaan alustaa keskustelua mielipiteiden ja itsenä olemisen moninaisuudesta ja monimuotoisuudesta. Niiden pohjalta voi myös pohtia, minkälaisia sukupuoliin liittyviä yleistyksiä ja luokitteluja teemme - vai teemmekö?

AIHEESEEN SYVENTYMINEN

OMAT KOKEMUKSET JA ARKIPÄIVÄN HAVAINNOINTI

Koska tasa-arvoon ja feminismiin liittyvät kysymykset ovat monimutkaisia, eikä niihin ole yksiselitteisiä vastauksia, ehdotamme aiheen lähestymistä oman elämän havainnoinnin kautta. Sukupuoli on asia, josta meillä kaikilla on kokemuksia ja johon meillä kaikilla on oma näkökulma. Omien kokemusten tarkastelu ja jakaminen auttaa lähestymään vaikeaa asiaa ja ymmärtämään muiden katsantokantoja.

ESIMERKKIKYSYMYKSIÄ:

Millaisissa tilanteissa olet huomannut, että sukupuolella on merkitystä?

Milloin sinulle on ollut hyötyä/haittaa sukupuolestasi?

Millaisiksi sukupuolesi edustajat yleensä ajatellaan?

Minkälaisia ennakkokäsityksiä tai odotuksia olet kohdannut muiden ihmisten taholta?

Onko sinuun kohdistunut virheellisiä tai rajoittavia käsityksiä tai odotuksia?

Kohdellaanko koulussa kaikkia oppilaita samalla tavalla?

YHTEISKUNTA JA SEN RAKENTEIDEN TARKASTELU

Vaikka meillä Suomessa ja monessa muussakin maassa ollaan varsin pitkällä tasa-arvon toteutumisessa, missään maailman maassa ei tasa-arvoa ole vielä täydellisesti tavoitettu. Sukupuolten arvottamista ja erilaisia sukupuolirooleja on useissa yhteiskunnan rakenteissa, käytänteissä ja toimintatavoissa. Näitä voi tehdä näkyväksi esimerkiksi seuraavin konkreettisin harjoituksin, jonka jälkeen pohtikaa yhdessä oppilaiden kanssa mitä merkitystä niillä on.

MINNA CANTHIN KATU

ALEKSIS KIVEN KATU

TEHTÄVIÄ:

Miten paikkakuntasi kadut on nimetty? Onko käytetty yhtä paljon naisten ja miesten nimiä?

Voit tutustua myös [New Yorker -lehden artikkeliin](#), jossa pohditaan samaa asiaa New Yorkin osalta.

Kuinka monta sukupuolitettua ammattinimikettä (esim. lakiMIES) keksit? Entä kansankielessä (esim. tarhanTÄTI)?

Keiden merkkihenkilöiden juhlapäiviä löydät kalenterista? Onko liputuspäiviä sekä naisille että miehille yhtä paljon?

AIHEESEEN SYVENTYMINEN

Etsi tiedotusvälineistä (TV, radio, lööpit, nettikeskustelut) esimerkkejä siitä, minkälaista ajankohtaista keskustelua sukupuolesta, tasa-arvosta, feminismissä, äitiydestä, isyydestä tms. käydään?

Etsi sanomalehdestä esimerkkejä sukupuolten esittämisen tavoista: Laske valokuvista, montako naista ja montako miestä? Minkä tyyllisissä kuvissa esiintyy enemmän naisia? Minkä tyyllisissä miehiä? Aiheeseen liittyen voitte tutustua tutkija Saara Särmän perustamaan [sivustoon](#) kokonaan miehistä koostuvista työryhmistä.

"CONGRATS! YOU HAVE AN ALL MALE PANEL!"

Tarkastelkaa ihmisen elämänkaarta. Miten sukupuoli näyttäytyy lapsuudessa, aikuisuudessa, vanhemmuudessa, työelämässä jne.? Näkökulmia ja huomioita voitte lukea seuraavista artikkeleista. Lisää linkkivinkkejä materiaalin lopussa.

[Eroon sukupuolirooleista jo neuvoloissa](#)

[Lasten liikkumisen sukupuolieroista](#)

[Lahjakuudesta ja sukupuolesta](#)

[Blogikirjoitus vanhemmuudesta ja tasa-arvosta](#)

[Palkoista ja tasa-arvosta](#)

[Kavereista ja sukupuolesta](#)

[Asiantuntijuuden sukupuolittuneisuudesta](#)

[Talouspolitiikan sukupuolivaikutusten arviointi](#)

[Englanninkielinen artikkeli Valkoisessa talossa työskentelevien naisten keinosta tulla kuulluksi](#)

[Ylen dokumentti Suomen tasa-arvon historiasta](#)

Oheisessa kuvassa Yhdysvaltojen presidentti Donald Trump allekirjoittaa määräystä, joka kieltää yhdysvaltalaisrahoitteisilta kansalaisjärjestöiltä aborttineuvonnan ja aborttien tekemisen maailmalla.

Kuva: Saul Loeb/AFP/Getty Images

AIHEESEEN SYVENTYMINEN

"Sukupuolella on se ongelma, että se määrää, millaisia meidän pitäisi olla, sen sijaan että antaisi meidän olla sellaisia kuin olemme. Kuvitelkaa, miten paljon nykyistä onnellisempi jokainen meistä olisi - miten paljon vapaampi olemaan oma itsensä - elleimme joutuisi kantamaan sukupuoleen liittyvien odotusten taakkaa."

CHIMAMANDA NGOZI ADICHIE

SUKUPUOLISIDONNAISUUKSIEN TARKASTELUA

Harjoitteen tarkoitus on peilata ihmisen ominaisuuksia sekä oman kokemuksen että stereotyyppien kautta.

Opettaja näyttää erilaisia ominaisuuksia kuvaavan listan. Jokainen oppilas valitsee ominaisuuksista 3-5, jotka kuvaavat häntä parhaiten ja listaa ne omaan vihkoonsa tai paperille. Listaa ei tarvitse näyttää muille.

Valitaan 1-2 kirjuria. Kirjuri piirtää taululle janan, jonka toisessa päässä lukee POIKA ja toisessa TYTTÖ. Tehtävään on tarkoituksellisesti valittu sukupuoli-normatiiviset ääripäät, jotta stereotyyppinen jaottelu tulee näkyväksi.

Nyt ominaisuuksia kuvaavat sanat käydään yksitellen läpi. Oppilaat saavat yhteisesti äänestää, onko ominaisuus enemmän pojan vai tytön. Valitun kohdan janalla voi merkitä hetkeksi vaikkapa magneetilla. Oppilaat voivat mielessään verrata luokan mielipidettä omiin, itselle valittuihin ominaisuuksiin.

SANALISTANNE VOI NÄYTTÄÄ ESIMERKIKSI TÄLTÄ

VITSIKÄS
RAUHALLINEN
TUNTEIKAS
FIKSU
ÄLYKÄS
REIPAS
UJO
VILLI
HÖLÖSUU
YLLYTYSHULLU
HÄIRIKKÖ
SANAVALMIS
VETÄYTYVÄ
HILJAINEN
REILU
JOUSTAVA
SOSIAALINEN
ITSEKÄS
HYVÄNTUULINEN
TYLY
RÖYHKEÄ
ROHKEA
ÄKKIPIKAINEN
EMPAATTINEN
NEGATIIVINEN
YLPEÄ
LAHJAKAS
TYLSÄ
HYÖKKÄÄVÄ

AIHEESEEN SYVENTYMINEN

KESKUSTELUA FEMINISMISTÄ

Feminismi-aatteen (naisasialiikkeen) alkuperäisenä tavoitteena 1800-luvulta alkaen oli miesten ja naisten samanarvoisuuden tavoittelu yhteiskunnallisessa elämässä. Naisasialiike pyrki parantamaan naisten asemaa ja vaati naisille samoja oikeuksia kuin miehille. Nykyään käsitteelle ei voi antaa yhtä tarkkaa määritelmää, vaan feminismi tarkoittaa eri asioita eri ihmisille.

Chimamanda Ngozi Adichie kirjoittaa kirjassaan:

FEMINISTI: HENKILÖ, JOKA USKOO SUKUPUOLTEN YHTEISKUNNALLISEEN, POLIITTISEEN JA TALOUDELLISEEN TASA-ARVOON.

Mikä on sinun käsityksesi feminismitä? Kannustamme jokaista ottamaan selvää ja muodostamaan itse mielipiteensä faktojen perusteella. Ei ole myöskään yhdenlaista feministiä! Millaista on sinun feminisimi?

Tehtävän tarkoitus on synnyttää tietoon perustuvaa keskustelua. Tavoitteena ei ole löytää yhtä oikeaa vastausta vaan tehdä näkyväksi teemaan liittyviä ajatuksia, tunteita ja asenteita. Tietopohjainen keskustelu on nykyaikana keskeinen kansalaistaito.

Tämä tehtävä voi herättää monenlaisia tunteita. Sen avulla ohjataan ymmärtämään, miksi ja mistä erilaisia tunteita kumpuaa, sekä kertomaan, että erot ajattelussa ja kokemuksissa ovat hyväksyttäviä, erilaisuus on ok! Tästä huolimatta - ja juuri sen vuoksi - asioista voi keskustella.

YHTEISEN MIELLEKARTTA TEKO:

Tehkää yhteinen miellekartta feminismitä samaan tapaan kuin aiemmin laaditte miellekartan mielipiteen muodostumisen prosessista. Verratkaa miellekarttaan kirjoittamianne asioita Adichien ajatuksen kanssa.

ESIMERKKIKYSYMYKSIÄ:

Tiedätkö mitä feminismi on?

Mitä feminismi sinulle tarkoittaa? Mitä arvelet sen tarkoittavan muille?

Miksi feminismi synnyttää joissain ihmisissä vastustusta?

Miksi se herättää niin paljon intohimoja ja kiivasta keskustelua, niin puolesta kuin vastaan?

Mikä on feminismin vastakohta?

Millaista feminismiin liittyvää aktivismia on ollut Suomessa viimeisen vuosisadan aikana? Miltä merkitystä sillä on ollut suomalaisessa yhteiskunnassa?

Tarkoittaako feminismi samaa eri maissa?

[Tuttujen suomalaisten ajatuksia siitä miksi he ovat feministejä](#)

[Miksi 100-vuotiaassa Suomessa pitäisi tarkastella sukupuolta ja sen historiaa?](#)

AIHEESEEN SYVENTYMINEN

KIRJOITELMAN AIHE

Haasta oppilaita avoimeen, oivaltavaan pohdintaan, kannanottoon ja argumentaatioon sekä omaan elämään ja yhteiskuntaan liittyvien havaintojen tekemiseen. Kannusta jokaista oppilasta olemaan vapaasti oma, mahtava itsensä ja tuomaan rohkeasti esille omaa ajatteluaan. Alla olevaan tehtävänäntoon voi tekstin muodon kukin oppilas valita omalle äänelleen sopivaksi. Teksti voi olla vaikkapa runo, essee, blogikirjoitus, tarina tai rap-sanoitus.

Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksen, opettajankoulutuslaitoksen ja musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen tutkijoista koostuva työryhmä kerää opetus- ja tutkimuskäyttöön materiaalia tasa-arvosta. Työryhmä ottaa mielellään vastaan kaikenlaista oppilaiden tuottamaa materiaalia. Oppilaiden kirjoituksia, kuvia, piirroksia jne. voi ladata Peda.net:iin osoitteen <https://peda.net/jyu/hankkeet/isot>. PedaNetiin lähetetyt tekstit kootaan ja arkistoidaan tutkimuskäyttöön (nimettömästi). Tekstejä, joiden kirjoittajat antavat jatkokäyttöön erikseen kysyttävän luvan, saatetaan julkaista jatkossa erikseen sovituisissa ympäristöissä.

MITÄ VÄLIÄ SUKUPUOLELLA?

Voit pohtia esim.

Mitä sukupuoli merkitsee sinulle tyttönä, poikana, ihmisinä Suomessa vuonna 2017?

Milloin on helppoa tai vaikeaa olla sukupuolesi edustaja?

Mitä sukupuoli rajoittaa ja/tai mahdollistaa?

Mitä muuttaisit, jos saisit itse päättää?

KUVATAIDETEHTÄVIÄ

Seuraavat tehtävät kannustavat kannanottoon ja tsemppaamiseen kuvataiteen keinoin.

OTA KANTAA! -JULISTEET

Tehkää 3-5 hengen ryhmissä kantaaottavia julisteita, joiden viesti kannustaa olemaan oma itsensä, murtaa ennakkoluuloja tai kommentoi teille tärkeää asiaa. Inspiraatiota julisteiden muotoon voi ottaa vaikkapa graffiteista, vastamainoksista tai propagandajulisteista. Ohjaa oppilaita miettimään millainen juliste kiinnittää heidän huomionsa ja ottamaan vinkkejä siitä.

Tarvitsette julisteiden tekemistä varten:

- värikkäitä kartonkeja (noin A3-kokoisia),
- lehdistä monistettuja mustavalkoisia kuvia (selkeitä kuvia esimerkiksi erilaisista ihmisistä, esineistä, eläimistä, rakennuksista, kasveista jne.)
- tusseja
- saksia
- liimaa

Työskentely kannattaa aloittaa viestin valinnalla. Mitä halutaan sanoa? Julisteessa toimivat parhaiten lyhyet, selkeät viestit, joten kehota oppilaita tiivistämään sanoma ytimekkääksi.

Julisteen ulkonäköä mietittäessä oppilaiden tulisi ottaa huomioon miten kuvat ja teksti tukevat toisiaan. Hyvää materiaalia julisteisiin ovat lehdistä kopioidut tai netistä tulostetut kuvat. Mustavalkoisia kuvia on helpompi käsitellä, tuunata ja yhdistellä, joten suosittelimme käyttämään niitä. Tekstit voivat olla joko käsin tai koneella kirjoitettuja, kunhan ne ovat helposti luettavissa.

Työskentelyn jälkeen ryhmät voivat esitellä julisteensa toisille. Keskustelkaa yhdessä kunkin julisteen sanomasta.

Sijoittakaa julisteet näkyvälle paikalle koulussanne muidenkin oppilaiden ja opettajien iloksi ja ajatuksia herättämään.

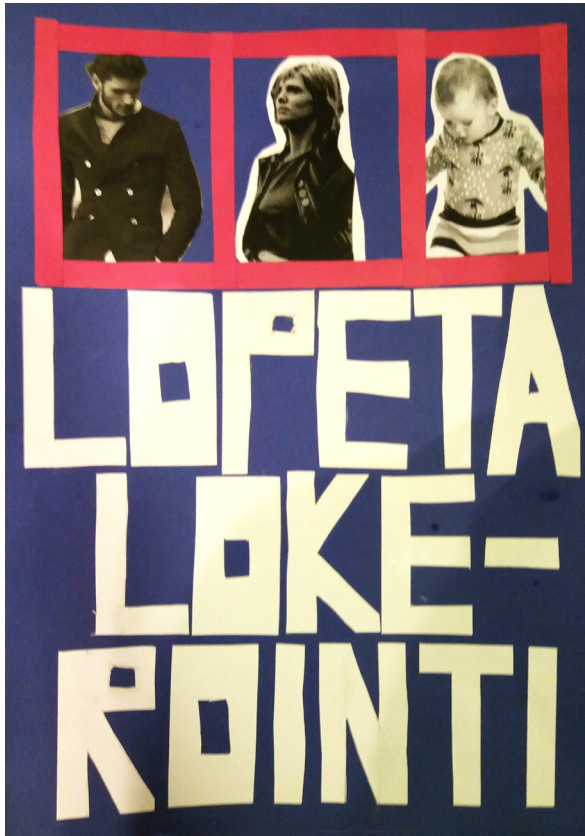

AIHEESEEN SYVENTYMINEN

Kuvia teoksista voi halutessaan jakaa sosiaalisessa mediassa hashtagilla #isothanke, #justhyvä ja #wowfin varustettuna. Teoskuvia voi myös ladata [Peda.net:iin](https://peda.net/iin). Tällöin oppilaiden tulee antaa Jyväskylän yliopistolle lupa käyttää teoksia tutkimus- ja opetuskäytössä.

Juliste: Gabriel Virhiä

KORTTIEN TULOSTETTAVAT VERSIOT

Hankkeen yhteydessä jaettiin postikortteja, joihin kiteytyi ydinviesti jokaisen ihanuudesta, tärkeydestä ja hyvydestä. Suuren suosion saaneet kortit ovat tässä tulostettavassa muodossa. Koulut voivat vapaasti käyttää niitä ja kannustamme tekemään niistä myös omia versioita.

Postikortit ovat A6-kokoisia eli 105 × 148 millimetriä.

MÄ OON
TÄRKEÄ.
SÄKIN OOT.

OO YLPEE
ITSESTÄS.
MÄKIN OON.

OOT JUST
HYVÄ NOIN.

OON JUST
HYVÄ NÄIN.

OOT.. IHANA OK FIKSU HYVÄ JUST TOLLASENA MURU
(ympyrii sopivat vaihtoehdot)
KIVA VIISAS HIMMEE HAUSKA SIISTI OP MUKAVA
PARAS AITO LUOTETTAVA ROHKEA TAITAVA RENTO
TÄRKEÄ YSTÄVÄ ILOINEN HYVÄ JÄRKEVÄ HUIPPU
MEHEVÄ UPEA TAITAVA RAKSU ÄLYKÄS MAHTAVA <3
TÄRKEÄ YSTÄVÄ ILOINEN HYVÄ JÄRKEVÄ HUIPPU
PARAS AITO LUOTETTAVA ROHKEA TAITAVA RENTO
KIVA VIISAS HIMMEE HAUSKA SIISTI OP MUKAVA
(ympyrii sopivat vaihtoehdot)
OON.. IHANA OK FIKSU HYVÄ JUST TOLLASENA MURU

SÄ OOT
MAHTAVA.
MÄKIN OON.

MÄ OON IHANA.
SÄKIN OOT.

JAG ÄR
VIKTIG.
DU ÄR OCKSÅ.

JAG ÄR HÄRLIG.
DU ÄR OCKSÅ.

DU ÄR
MÄKTIG.
JAG ÄR OCKSÅ.

AIHEESEEN SYVENTYMINEN

LINKKEJÄ JA LUETTAVAA

Tässä muutamia hyviä lähteitä ja sivustoja opetuksen tueksi. Materiaalit sisältävät runsaasti tietoa, toiminnallisia harjoitteita ja erilaisia lähestymistapoja hyödynnettäväksi tasa-arvokasvatukseen. Linkit koottu helmikuussa 2017.

Sukupuolten tasa-arvoon ja sukupuoleen liittyvä sanasto ja käsitepankki:

<https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo>

<http://www.tasa-arvoinevarhaiskasvatus.fi>

Opetushallituksen materiaali tasa-arvotyöstä:

http://www.oph.fi/download/173318_tasa_arvoty_o_taitolaji.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriön materiaali tasa-arvotyöstä ja sukupuolesta opilaitoksille:

<https://www.julkari.fi/handle/10024/126056>

Älä olet! - Normit nurin -kirja:

<http://normit.fi/wp-content/uploads/2013/06/AlaOletaNormitnurin.pdf>

Laaja tasa-arvoon liittyvä materiaali, joka sisältää mm. pelejä:

<http://www.lapinletka.fi/>

Opiskelupaketti tasa-arvoisemman oppimisympäristön rakentamiseen:

<http://www.tasa-arvokasvatuksessa.fi/>

Ihmisoikeusmateriaalia kouluille:

<http://www.ihmisoikeudet.net/>

<http://www.ykliitto.fi/>

Globaalikasvatusta kouluille:

<http://globaalikasvatus.fi/>

MIELIPITEITÄ, UUTISIA JA ARTIKKELEITA TASA-ARVOSTA, FEMINISMISTÄ JA SUKUPUOLESTA

Näitä kirjoituksia voitte hyödyntää esimerkiksi keskustelun pohjana tai analysoitavana tekstinä. Lukekaa ja pohtikaa millaisia ajatuksia tekstit herättävät. Linkkilista on koottu helmikuussa 2017.

[Riikka Yrttiahon feminismin ABC](#)

[Kirjailija Eveliina Talvitien kolumni tasa-arvosta](#)

[Presidentti Obaman ajatuksia feminismitä](#)

[Tutkija Saara Särmän kirjoitus liittyen Adichien kirjan jakamiseen](#)

[Englanninkielinen artikkeli feminismin vastustamisesta](#)

[Biologian näkemys sukupuoleen](#)

[Muunsukupuolisuudesta](#)

KIITOS, ETTÄ TUTUSTUIT MATERIAALIMME!

PALAUTETTA VOIT LÄHETTÄÄ

Kulttuurikeskus PiiPooseen Pilville

pilvi.kuitu@kulttuuripiipoo.fi ja

Jyväskylän yliopistoon Mari-Annelle

mari-anne.l.okkolin@jyu.fi

Opetus- ja
kulttuuriministeriö

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

ISOT-hankkeen koordinoinnista vastasi Kulttuurikeskus PiiPoo. PiiPoo on esteettömän kulttuurin keskus, joka tuottaa ja kehittää esteetöntä kulttuuritoimintaa sekä taiteen ja kulttuurin soveltavaan käyttöön perustuvia palveluita. Toiminnan ytimessä on taiteen ja kulttuurin tarjoaminen kaikkien ihmisten arkeen ja juhlaan. PiiPoossa uskotaan vankasti taiteen ja yhdessä tekemisen hyvinvointivaikutuksiin!

Lisätietoja: www.kulttuuripiipoo.fi

TEKIJÄT:

Ohjaustoiminnan arthenomi Janina Ahlfors, Kulttuurikeskus PiiPoo
Teatteriohjaaja, teatteriopettaja Kirsi Karvonen, Kulttuurikeskus PiiPoo
KT, FM Tiina Nikkola, Jyväskylän yliopisto
FT, YTM Mari-Anne Okkolin, Jyväskylän yliopisto
FT, YTM, dosentti Tuija Saresma, Jyväskylän yliopisto

TAITTO: Janina Ahlfors
ISBN 978-951-39-7003-1